

ACC. N:R M. 15952: 1-6.

Landskap: Skåne Upptecknare: Erik Månsson, Glimåkra
Härad: Villand Berättare: fru Martina Persson, Åhus
Socken: Åhus Berättarens yrke: småb. hustru
Uppteckningsår: 1963 Född år 1895 i Åhus

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Om tobak, dess odling, behandling och användning. s. 1-6.

LUF 27

11/2-63

Skriv endast på denna sida.

Om tobak, dess odling, behandling och användning.

I min hemtrakt har man odlat tobak i minnes tid, på vår gård åtminstone tre generationer och enligt traditionen sedan mitten på 1700-talet. Tobaksbelaget har meddelat, att den skall upphöra 1964. Orsaken härtill uppges vara, att man får billigare råvara från utlandet. Detta har väckt stor förretning, emedan många gamla ärrav haft en välbehörlig sysselsättning och inkomst. Den har ansett som mycket nyttig för jorden, myllbildande, och ingen annan odling kan bedrivas så kontinuerligt på samma jord. Här finns jordbitar som inte använts till annat så långt man kan minnas tillbaka. Tobaksodlingen här har bedrivits mest av småbrukare och husägare med småtenter på landet och inne i köpingen Åhus men även av bönder och storbrukare. Man planterade gärna häckar av selresor som skydd på vindsidan av åkern eller satte upp sävmatter under växttiden. Man har också använt "hyllbuskar", fläder, och plank. Ända in på trettio-talet drog man själv upp planter i drivbänkar men numera får man plantorna genom tobaksbelaget. Bänkarna byggdes av planker och jordmånen bereddes sålunda: underst halm, däröver gödsel, som förr ansågs skulle innehålla rikligt med tång, som alltid bärgats längs kusten här, men numera använder man vanlig gödsel och evapör denna ett lager jord, så djupt att man nått och jämt kan nå gödseln om man sticker ned pekfingern/ 1 dm/ Fröet fick man från egna odlingar. Det lämnades alltid ett antal fröplanter. Fröet "blöddades" först, d.v.s. fick ligga i vatten i tio timmar och därefter under någon tid i en "sudd" d.v.s. en tygpöse som placerades i en låda med våt grus. Fröet var färdigt för sådd när det började "titta", d.v.s. när groddarna började spricka. Till bänkarna användes "fönster" av eljat gröpapper spänt på ribbramar. Bänkarna sköttes mycket omsorgsfullt med vattning och luftning. Utsättningen av plankterna skedde sista veckan i maj eller första i juni. Ytan av den beredda jorden skulle noga planas och rävas varefter bänkar med två rader "träddes" upp liksom skedde vid odling av grönsaker men numera man i jämna varv med 60 centimeter mellan raderna och en halv meter mellan plantorna.

Landskap: Skåne Berättare: fra Martina Persson
 Härad: Villand Berättarens yrke: småbrukarhustru
 Socken: Alnus Berättarens adress: Yngsjö Alnus
 Uppteckningsår: 1963 Född år: 1895 på stället
 Upptecknare: Erik Månsson Glimnåkra

Berättarens föräldrar och farföräldrar
 ha på stället bedrivit tobaksodling
 sedan 80-talet.
 och hela herrnes släkt i samma socken
 har sin minnes liden därmed varit
 uppsatt.

Jag kommer att komplettera
 om något mera skulle komma i dagen
 från andra berättare.

Erik Månsson

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

Planterna sköttes noga med vattning efter utplanteringen och när de rotat sig sköttes med kupning, som kallades "hebbatobaken".

Till Kiviks marknad, den 23 juli, berde i normala tider tobaken vara utväxt med 8 blad och då var tiden inne för teppningen "Tjua" hette borttagningen av blad sketten men "teppa" var borttagandet av den siste skettet och därmed var sommararbetet slutfört och detta hade i synnerhet varit de mindre arbetsföra åldrarnas insats. Nu tänkte också plantan hela jordytan och därmed upphörde också all lukning eller jordbearbetning. Man följde nu intresserat tiklväxten och väderleken och väntade att nederbladen skulle börja ljusna eller gulna bort. Detta skedde i slutet av augusti och då började man ställa i ordning för skörden, Pålar och slaner till terkställningarna bars ut likaså högarna av spett och så började man en morgon att "blå", vilket betydde att bladen bröts av invid stjälken och lades i famnbörder vid arbetsplatsen i kanten av fältet för att slöjna" d.v.s. vissa något innan skärningen vidtog. Efter två veckor i mitten av september skulle skörden vara avslutad, annars riskerade man frostnätter.

Bladen skars i ryggnerver. I skäran skulle bladet träs på spettet. Man hade särskilda tunna knivar för detta ändamål och arbetets kvalitet var i mycket beroende på dessa. Denna skärning var också det viktigaste momentet och en fullgod skärarska blev man inte förrän efter många årgångars träning och det fordrades därjämte ett särskilt handlag, som inte alla fullt kunde lära sig. Kniven skulle först träffsäkert och snabbt stickas in genom nerven som reste man upp tjockändan av bladet, så att kvivspetsen kom att sväva fritt i luften medan den årengs genom nerven så långt som behövdes för att spettet lätt skulle kunna "träs" i genom. Konsten var som att inte missa nerven så att snittet gled ut i bladskivan. Att sedan "träs" bladen på spetten ansågs som nybörjargöra och barnsyssla. 80 blad skulle det vara på spettet, som blev en lagom handfång till den kända buntningen. Sedan hängdes spetten på de uppsatta ställningarna så tätt att inte bladen kom

att vidröra varandra. När spettet upphängts skulle bladen också skiljas inbördes på spettet. De nedersta, som kallades sandgeds lades vid första skörden åt sidan men trådes sedan på spett för sig själv. Så terkades skörden ute i vinden på dessa ställningar under en veckas tid, varunder man måste noga se till den och hölja över vid regaväder och med jämna mellanrum gå över hela uppställningen för att skilja bladen, så de inte klibbade mot varandra. Efter ungefär en veckas uteterkning skulle spetten bäras in för inneterkning på vindar eller särskilt vädrade lader. Efter en längre tids inneterkning skulle bladen buntas och levereras. Förr buntade man med segelgarns bindning men år 1932 sände tobaksmonopolet ut särskilda instruktöber, som lärde odlarna att bunta med ett blad som bindes. Den lades utan knut på ett mycket knepigt sätt, som alla odlare mycket berömda och som sedan sparade mycket arbete vid den senare beredningen i fabriken..

Ungefär vid tiden för första världskriget började man med en mera avancerad terkning i röklader, där man eldade med ekbark. Detta sätt användes av steredlarna, som då sparade det mycket handarbetet med blänningen och skärningen och spettterningen. Vid laduterkningen högs man av hela plantan och hängde den med fem steckar på vart spett vröna in i ladan. Elden därinne med ekeved måste dock noga passas för en lämplig temperatur. För att detta skulle löna sig måste man ha stora odlingar och många menade att det blev sämre kvalitet på tobaken då.

I gamla tider bereddtes tobaken av stora uppköpare och fabricerades sedan i privata större eller mindre fabriker eller hos cigarrmakare, som fanns i området. Storhandlare med tobak var i Åhus firman Engström. Omkring 1913 fanns en tobaksfabrik Per Svensson i Åhus en annan var Rinkaby tobaksfabrik och en tredje Sjögrens i Bäckaskeg. Alla dessa privata fabriker inlöstes vid Tobaksmonopolets tillkomst.

Ingen odlare känner till något om tobaksberedningen på fabriker. Någon cigarr eller snustillverkning i hemmen eller av odlarna känner man ej till

Piptyperna var kerta träpiper, "snugger", långa perslins piper med ebenitmunstycken och långa skaft, som användes av äldre män och som ofta samlades på särskilda piphyllor hos mera eberende bönder till en väggprydnad i stugan. Det fanns också något som kallades kalebass piper med krithuvud på och på marknader kunde man få köpa billiga kritpiper till tio öre styck, men dessa var inte antyskta, eftersom de fördröda lång tid för inrökning och de för det mesta var sönderslagna innan de var tillräckligt njutbara. Rökning var inte vanlig bland allmogem här men i stället snustuggning, som var en fullständig last hos alla grevarbetare och började mycket tidigt. "Min morbror fick en snusdosa som marknads present av sin mor när han fyllde 8 år. Han snusade sen all sin tid tills han dog sjuttioårig på 20-talet. Man bjöd aldrig

främmande på piprök, man bjöd överhuvud tagit aldrig på tobak den var en vara som betraktades som skadlag och användandet en last, som inte skulle understödjas. Något annat blev inställning till tobak under eller efter första världskriget då cigarettökningen slog igenom bland ungdomen även på rena landsbygden. Det var ungdomen som gick före med detta och så småningom trängdes snusätningen undan. Tuggtobak användes av äldre manliga ståndspersoner. En gammal prästfuru med denna vana nämdes i flera socknar som ett kuriosum. Att snusa genom näsan ansågs närmast också som ett högreståndets bruk. Att kvinnor använde snus kunde förekomma men ansågs inte rekommenderande. "Ha du sejt min des", var ett uttryck som blev ordstäv efter "Ola Pers Nilla på Vingen". "Des" eller "dosa" var snusets förvaringsplats och den bars alltid med på arbetet. Många duktiga arbetare ansågs och tredde sig själva vara arbetsodugliga om de inte hade tillgång till tuggsnus. Dessa var alltid av näver och köptes på marknader. Ungefär vid sekelskiftet kom emellertid en nickeldosa med spegelleck ut i handeln kringspriid av gårdafari handlare från Leushult. Den blev med ett slag oerhört populär fast den var ganska dyr. Riktiga stersnusare hade näverdosa av jätteformat. "Tuas Najs hade aja des kalltes törhäcken". Snuset

L.U.F. 27.Blad 5.Snuset

inköptes alltid i strutvis för att vara fäskt och doftande från handlaren och handlarens biträde tilltalades "struda-svarvare" när man ville vara försämlig. Snustuggningen ansågs i hög grad hälsö befördrande och som medel mot tanvårk var den öoverträffad. Man måste alltid ha en enrisbelagd spetllåsa i hus där snustuggare vistades, om där skulle kunna hållas rent. Skelläraren i Degeberga snusade med sked. Grovarbetare terkade av saliv och snus rester med avigsidan av handen, men bönder och handlare använde stora snusmädskar, mönstertryckta i lysande rött och gult. Dessa sålles av kringvandrande judar eller på marknaden i Kivik. Pigerne brukade ha en sådan, som kostade 25 öre med namn som "marknadsgåva te benen".

Den terkade tobaken sålles alltid till uppköparö och under långa tider eted Firman Engström i Åhus för dessa affären. En konkurrerande firma från Ystad hade dock kenter i Åhus och tog emot tobak.

I allmänhet var tobaksodlingen småfelkets sak men större odlingar fanns också hos vissa bönder. I allmänhet rörde det sig om arealer på ett halft eller helt tunnland eller mindre "lycker" som på tenterna inne i Åhus. Man bytte ofta hjälp med skörden och då skulle det alltid vara ett ålagille när tobaken var levererad om man hade haft folk till hjälp. Det brukades också med odlingar i "hälftenbruk" = bönderna släppte till jord och material och nägon annan ålring skötte arbetet.

Snus var bra mot tandvårk och en arbetare som inte fick sin ransen "miste krafter", eller blev åtminstone "dålig till humöret". Tobaksurreget gjerdes under kriget av körsbårsblad och "risapblad" = visbårsblad.

När en sjukling begärde sin snusdosa sålles de som tecken till tillfrisknande. "Snus ä gott e snus ä bra, därför vill ja prisen t a". "En pris snus" skulle man alltid bjuda på, när man träffades och man räckte då också som ett gott skämt fram dessa till frustinner och snötöser, men alårig till snåpejkar, som kunde befaras bli

L.U.F. 27Blad 6.befaras bli

inleddas i frestelse. Mödrarna brukade ofta för sina unga telningar
läsa upp en ramsa från deras barnoms läsebok i folkskolan sålunda:
"Röka tobak är ett bruk, som från Indian vi lärda, ingen blir
av lukten sjuk, samma sätt därpå värde. Käre gosse, tänk så här
mycket dumt det ändå är, båd att supa och att röka, hellre jag
min kassa spar och min hälsa haver kvar."